Gondolatok a népesedésről

1998 tavaszán a Népességtudományi Kutató Intézet körkérdést fogalmazott meg és küldött szét a magyar társadalomtudományos értelmiség számos képviselőjének. A körkérdés célja az volt, hogy a kilencvenes évek népesedési folyamatainak ismeretében összegyűjtsék és publikussá tegyék a különböző társadalomtudományi ágak nevesebb és szakmailag érintett képviselőinek a véleményét a közelmúlt magyarországi népesedési helyzetéről, európai összefüggéseiről és a lehetséges társadalmi, gazdasági és politikai következményekről:

- Ön szerint hogyan alakultak az utóbbi években a népesedési folyamatok

- ***a) más európai országokhoz viszonyítva?***

- ***b) az utóbbi évtizedek hazai történéseihez képest?***

- Ön hogyan értékeli a legutóbbi évek változásait?

- Ön szerint a jelenlegi folyamatoknak milyen társadalmi, gazdasági és politikai kihatásai lesznek az elkövetkező húsz-harminc évben a magyar társadalom jövőjére?

A körkérdést mintegy százötven kutatónak, társadalomtudományi szereplőnek küldték el. A felkérés történészeket, demográfusokat, szociológusokat, társadalom-földrajzosokat, néprajzosokat-antropológusokat, közgazdászokat, illetve valamiféle közéleti szerepet vállaló, a népesedési kérdéssel foglalkozó értelmiségieket, értelmiségi-politikusokat célzott meg.

A hazai népesedési folyamatok fő jellemzői:

1. A gyermektelenség, a társadalom és a társadalom által eltűrt és támogatott politika gyermek-ellenessége. Ez az abortuszok számában, a családokat sújtó adózásban, az oktatás-nevelés és egészségügy nem megfelelő finanszírozásában, végül a fiatalok házasságtól, tartós kapcsolatok kialakításától való egyre fokozódó tartózkodásban nyilvánul meg.

2. Az értékek és érdekek érvényesítésének és védelme vállalásának, a szolidaritás és identitástudat hiánya, az elmagányosodás és következménye, a szorongás eluralkodása.

3. A vidéki, a falusi, földművelésből élő lakosság gyors fogyása, a mezőgazdasági családi vállalkozások nagy hiánya, az egykori, paraszti kistermelő gazdaságok gyors eltűnése. Marad a mezőgazdasági nagyüzem támogatottsága a kistermelőkkel szemben. Ez a volt magyar parasztság felszámolását jelenti.

Mind a három jellemző azonos okokra vezethető vissza. Az okok pedig összefoglalhatók egyetlen uralkodó életérzésben, a szorongásban.

Erről a szorongásról szól Kopp Mária és Skrabski Árpád munkája, a *„Magyar lelkiállapot”*. Ezt a nagyjelentőségű tudományos művet a „szakma” elhallgatta és elhallgatja. „
Az emberi magatartástudomány legújabb felismerései rávilágítanak arra, hogy az életforma-változás kísérőjelenségein túl a válság gyökere az, hogy a modern társadalomban a szorongáskeltés új lehetőségei alakultak ki, amelyek az önkényuralom hatékony eszközeivé váltak. A kapcsolataitól, értékeitől, életcéljaitól, önértékelésétől megfosztott, magányosan szorongó ember tetszés szerint felhasználható a szükséges funkcióra, kicserélhető, manipulálható ... Mindazok a manipulációk, amelyek a családot, a közösséget, az emberi kapcsolatokat bomlasztják, ezek értékeit kicsinyítik vagy éppen tagadják, filmek, újságok, könyvek tömegeivel, példával és különösen az oktatásban a hétköznapi önkények kiszolgáltatott, szorongáskeltéssel terelhető tömeget formálják...”
(Kopp–Skrabski 1992). Ezért, nem pedig másért a hivatalos politika negyven éven át mindent megtett. Először is egyetlen törvénnyel megszüntetett minden egyesületet, egyletet, szövetkezetet, társaságot, közösséget, mely nem az ő szolgálatában állt. A családhoz nem mert nyíltan hozzányúlni. Mindent megtett azért azonban, hogy e köteléket lejárassa, kigúnyolja, kereteit meglazítsa, felbonthatóságát megkönnyítse. A leányanyaság álszent dicsérete mellett a világszerte erősödő szabadossággal párhuzamosan dicsőítette a nemi szabadságot, az egyén jogait a váláshoz, abortuszhoz, a szabad szerelemhez. Vicc, film, regény, video, táncdalszöveg, kabaré tette nevetségessé a házasság előtti tisztaságot, a nyárspolgárinak nevezett házastársi hűséget, a megtartóztatás és szüzesség minden formáját.

A minden társadalmi és vallási közösség felszámolására indított támadást kiegészítette a történelmi kötődések gyengítésére való törekvés, a magyar történelem osztályharca, marxista, internacionalista átírása, eszményeinek, hőseinek lejáratása, befeketítése. Ez az egészséges önbecsülést, a nemzettudatot tette nevetségessé. Fiatalságunk nagy része számára a hazafiság romantikus, idejétmúlt nacionalizmus, kisebbségbe szorult magyarjaink védelme revizionizmus, felesleges békétlenség fenntartása szomszédainkkal. Többségünkben és szomszédainkban élő magyarságkép torz, és ezért a magyar történetírás is felelős, igaz, hogy nem csak az elmúlt negyven év történelemkönyveinek köszönhetően; az igazságnak ellentmondó történelemszemlélet kialakítása századokkal ezelőtt már elkezdődött. Az egészséges jövőképhez, életkedvhez hozzátartozik a helyes identitástudat.

Végül az általános, egyéniségromboló szorongás kialakulásához hozzátartozott az ember anyagon feletti, természetfeletti dimenziójának tervszerű és általános kisebbítése, tagadása, „tudományos” érvekkel való megsemmisítése. Nincs Isten, a vallás mákony, az osztályelnyomás eszköze. Nincs Legfőbb Bíró, túlvilági élet, a rejtett, eltagadott, vagy a hatalommal „törvényesített” bűnök számonkérése. Az egyházakat azonban nemcsak ezért üldözték, próbálták mindenből kiszorítani, hanem azért, mert a vallás az egyik legnagyobb közösségteremtő erő. Az egymással szolidáris emberek közösségét pedig éppen a szorongás keltése érdekében kell megsemmisíteni.

A kiszolgáltatott, munkavállaló ember érdekeit védő szakszervezeteket, a munkaadó állam saját céljaira használta fel, miközben sem a marxista állampárt, sem annak „transzmissziós szíja” (Lenin) nem mondott le nyilvánosan a marxista ideológiáról, az osztályharcról. Ezzel a munkás érdekvédelmet a legnagyobb szakszervezet egyszerűen nevetségessé tette. Ma a legnagyobb bankok, vállalatok vezetői az osztályharcot hirdető Szocialista Párt emberei, s ha következetesek lennének, akkor az ehhez a párthoz kötött szakszervezet e párt vezetői és képviselői ellen kellene, hogy harcoljanak a munkások érdekeiért. Ezzel nemcsak ez a képtelen helyzet alakult ki, hanem megfosztotta az embereket attól, hogy valóban érdekeik védelmére szakszervezeteket támogassanak, működtessenek. Ha nincs munkavállalói érdekvédelem, úgy az egzisztenciális szorongás általánossá válik. Mindehhez hozzájárul az, hogy az egyes ember lelkileg-érzelmileg nincs felkészítve indulatai, fájdalmai, csalódásai, szenvedései, gyásza, sikertelenségei, de még öröme és boldogsága megfelelő megélésére sem. Képtelen érzelmein, indulatain uralkodni; az érzelmek, indulatok kifejezése által való megszelídítésére. Csak értelme, gondolatainak beszélt nyelvi kifejezésére tanítják meg az iskolában, de nem tanulja meg az indulatok, érzelmek nyelvét, kifejezését. A gondolkodás, a ráció, a logika a beszélt nyelvvel együtt fejlődik. Az érzelmek kultúrája is az érzelmek kifejezésének gyakorlatával fejlődik, gazdagodik. Az érzelmek, indulatok kifejező nyelve a művészetek. A gondolatok kifejezésére használt nyelvhez hasonlóan ez is egy jelrendszer, melyet meg kell tanulni. Meg kell tanulni az érzelmek és indulatok megélésének, kifejezésének a jelrendszerét, jelrendszereit a művészetek gyakorlásával. Kisgyermekkorban játékkal, majd dallal, muzsikával, költészettel,

mozdulatokkal, tánccal, szokásokkal, a szép alkotásának elsajátításával. (Az alkotás és az alkotással való azonosulás, a „műélvezet” funkciója hasonló.) Ez az érzelmi-művészeti nevelés vértez fel minket a nem várt és tőlünk függetlenül jövő érzések, érzelmek, indulatokkal szemben. Aki nem tud szépet és jót alkotni, az az erőszakban, mások feletti uralkodásban, hatalmaskodásban keres kielégülést (Adler). Aki nem tud uralkodni érzésein, indulatain (azokat művészetté átlényegítve) azon az indulatok és érzelmek fognak uralkodni. Az érzelmileg beteg ember nem tervez, szorong, nincs jövőképe, máról holnapra él és veszélyes önmaga és a társadalom számára egyaránt; nem vállal gyermeket.

Lényegében a fentiekkel magyarázható a 3. pontban említett jelenség is: a vidéki, falusi, földművelésből élő lakosság gyors fogyásának, ellehetetlenülésének a magyarázata. Századokon át a vidék, a falu adta egy nemzet emberi utánpótlását. Írók, papok, szociológusok az 1930-as években komolyan foglalkoztak az egyke kérdéssel, számos magyar népcsoport demográfiában érzékelhető születés korlátozásával. Ennek fő okára, lényegére Kis Géza mutatott rá Ormánság című munkájában. Az a magyar parasztság nyúlt a kollektív öngyilkossághoz, a születéskorlátozáshoz (ebben gyermekgyilkosság is benne van), melyet életformájában, szabadságában hirtelen és drasztikusan korlátoztak, mintegy a szabadság, az önmegvalósítás magasabb szintjéről vetettek vissza a bizonytalanságba, kiszolgáltatottságba és ezáltal – szorongásba. Ennek az összetett történeti folyamatnak lényege, leegyszerűsítve a következő: a magyar nép, a magyar parasztság nem csak földművelésből élő jobbágy volt, hanem megtelepedett és sajátos életformát alakított ki a földművelésre csak kis részben alkalmas, vízjárta, erdős, hegyes-dombos felületeken is a változatos felszín sokoldalú kiélésével. Állatokat tartott, halászott és halastavakat alakított ki, madarászott, vadászott, az erdőkben gyümölcsösöket művelt, méhészkedett és főként fából, különféle mesterkedéseket folytatott és kertészkedett. Mária Terézia idejében nyugati mintára szabályozták a jobbágy-viszonyokat. Az úrbéres jogok, használatok alapjává a megművelt jobbágytelek lett. Ennek tartozéka lett az osztatlanul hagyott és a földesúrral közösen használt erdőből való minimális részesedés. Ezzel az ilyen, földművelésre kevéssé alkalmas tájakon a földesúr kizárta a jobbágyokat a faluhatár nagyobb részéből, az erdők, legelők, vizek és vízjárta árterek használatából. Ugyanakkor megfosztotta a jobbágyokat a 18. századig szabadon folytatott halászat jogától is, kategorikusan a nyugati gyakorlatra hivatkozva. Mivel a csekély erdőhasználatot is a megművelt föld nagyságához arányosították, éppen ott, ahol a parasztság igazából a közösen használt, nem földművelésre alkalmas területből élt, ott kapott abból a legkevesebbet.

Az egykor török megszállás alá került országrészben, a nyílt, földművelésre alkalmas felületekről pusztult ki a magyarság és csak az árterek, erdők rejtekében, védelmében maradtak meg nagyobb számban. A török kiűzése után a nyílt, földművelésre alkalmasabb tájakra jöttek a német telepesek.

A változatos, vizes-erdős táj szabad használatán alapuló magyar paraszti életforma és kultúra igen magas színvonalra emelkedett még a török alatt is. Nem véletlen, hogy a magyar reformáció az Ormánságban, a Dráva közben, a Sárközben virágzott fel először, ugyanakkor épp ezen a tájon igényes szellemi és tárgyi népművészet hagyományai maradtak fenn. Ebből a nagyobb igényeket is kielégítő, szabad életformából vettettek ki egyszerre és lettek megmaradásukért, jövőjükért aggódó, kiszolgáltatott, jogfosztott jobbágyok. Igaz, később egyesek ezekből is a lecsapolások folytán viszonylag tehetősebbek lettek. A szabadságukban megkisebbített gazdagabb és szegényebb jobbágy egyaránt nem tudta feldolgozni és elfelejteni ezt a korlátozást és – egykés lett, illetve maradt.

Ez a jogfosztás, visszavetettség ismétlődött meg országosan a közös gazdaságok erőszakos felállításával, a családi gazdaságok, vele a magyar parasztság önálló, termelőrétegének a megsemmisítésével. Ennek a gazdaságpolitikai mezbe öltöztetett politikai akciónak (nevezetesen az önálló paraszti termelőből bérből és munkaadók kényétől függő, kiszolgáltatott munkavállalóvá alázott, manipulálható és ellenőrizhető proletárt akartak csinálni), máig nem írták meg az igazságnak megfelelő történetét, mint ahogy hiányzik az utolsó félévszázad magyar történelem igazságnak megfelelő tudományos feltárása és még kevésbé – elfogadható módosítása – az iskolai oktatás segítségével. Pedig ezek nélkül nem állhat helyre a megalázott nemzeti identitástudat sem.

Ennyit az okokról és részben a kivezető útról. A demográfiai folyamatok következményeit nem lehet egyértelműen megjósolni. Ha sikerülne újra visszaállítani a közösségek egymásba kapcsolódó rendszerét, a családok biztonságát és értékelését, s ezáltal a múltat is büszkén vállalhatnánk, megismerve a valóságot, az igazságot, ha sikerülne a becsületes munkát sikeressé tenni és pillanatnyi felszínes, pótörömöket és nem megfelelő magatartás-válaszokat irigylésre méltó példákkal helyettesíteni, visszaállítva a magasabb erkölcsi törvények érvényességében való hitet, a szolidaritást és hitet az Ember végső céljában és rendeltetésében, akkor megfordulhat a trend. Ha marad, akkor fél évszázad múltán befejeződik a Kárpát-medence 1100 éve óta legnagyobb etnikum-váltása, és itt a Kárpát-medencében a magyar népességet felváltja egy most még legnagyobb nyomorban élő, igénytelen, de az Életet tisztelő és reprodukáló cigány népesség; mi pedig az avarok sorsára jutunk.

Forrás: Körkérdés a népesedésről. Demográfia 1999. XLII. ÉVF. 3-4. 203-207. p.